

De eerste daden van Elisa

Twee wonderen – 2 Koningen 2:19-25

Nico Riemersma

The Hague, The Netherlands

n.riemersma@planet.nl

ORCID-ID: 0000-0002-2590-4511

Voor prof. dr. Adelbert Denaux
die op 21 juni 2023 zijn 85ste verjaardag viert

Abstract

After the transmission of the spirit of Elijah to Elisha (2 Kgs. 2:1-18), two small stories follow, that have preoccupied the exegetes (2:19-22 and 2:23-25). Partly because they are two remarkable miracles, partly because the two miracles contrast strongly. The two stories form a diptych. They tell of the first deeds of Elisha. Do they function as legitimation of Elisha as prophet, as a lot of scholars state? The stories contain different signs, suggesting that Elisha's first acts are too ambiguous to see him, though following Elijah, as a legitimate prophet.

Keywords: Old Testament, 1-2 Kings, Elisha, Miracles, Healing, Curse

Inleiding

Na de overdracht van de geest van Elia op Elisa (2 Kon. 2:1-18) volgen twee kleine verhalen die de exegetische gemoederen flink hebben beziggehouden. Eensdeels omdat het om twee opmerkelijke wonderen gaat, anderdeels omdat de twee wonderen sterk met elkaar contrasteren (2:19-22 en 2:23-25). Het grootste struikelblok vormt echter het tweede, huiveringwekkende¹ wonderverhaal waarin Elisa knapen die de spot met hem drijven vervloekt, nog wel in de naam van JHWH, waarna twee berinnen maar liefst tweeënveertig van hen openrijten (2 Kon. 2:23-25). Dat verhaal krijgt dan ook de meeste aandacht van de uitleggers. Niet onbegrijpelijk gezien wat er gebeurt. Beide vertellingen mogen dan tegengesteld aan elkaar zijn, ze zijn wel complementair,² zoals ik wil laten zien. De vraag waar het in dit artikel om draait, is waarom de verteller het optreden van Elisa met deze twee zo verschillende gebeurtenissen laat beginnen.

¹ In het onderzoek krijgt dit verhaal van exegeten tal van kwalificaties. Piet SCHELLING, 'De beer is los: Een weerzinwekkend verhaal (2 Koningen 2:23-25)', in: *Vreemd en bizar: Lastige bijbelverhalen*, Zoetermeer 2016⁴, 25-31, noemt het 'een weerzinwekkend verhaal'; Keith BODNER, *Elisha's Profile in the Book of Kings: The Double Agent*, Oxford 2013, 1 spreekt van 'a fairly bizarre scene' om op de pagina daarna de scène 'unbearable' te noemen. Steven L. MCKENZIE, *1 Kings 16 – 2 Kings 16* (IECOT), Stuttgart 2019, 247, spreekt van 'one of the most disturbing stories of the HB' ('HB' staat voor 'Hebrew Bible'). Het schokkend karakter geldt niet alleen moderne oren, maar ook die van 'ancient readers', zoals Rachelle GILMOUR, *Juxtaposition and the Elisha Cycle* (LHB/OTS 594), London *et al.* (2014) 2015, 100, terecht zegt.

² Yael SHEMESH, 'The Elisha Stories as Saint's Legends', *Journal of Hebrew Scriptures* 8/5 (2008), 1-38, i.h.b. 14; Hartmut SCHMID, *Elisa und Elia: Eine Studie zu ihrem Verhältnis in den Königebüchern* (BWM 18), Gießen 2013, 225: de beide vertellingen 'bilden eine Einheit'. In de samenvatting gaat hij nog een stap verder en zegt hij dat de beide vertellingen een eenheid vormen met 2 Kon. 1:1-18. Michael PIETSCH, 'Der Prophet als Magier: Magie und Ritual in den Elischaerzählungen', in: J. Kamlah (Hg.), *Zauber und Magier im antiken Palästina und seiner Umwelt* (ADDV 46), Wiesbaden 2017, 343-380, i.h.b. 353, typeert ze als een tweeluik ('Diptychon').

Afbakening

De afbakening is eigenlijk nooit echt een punt van discussie. Toch is er wel degelijk reden om deze ter discussie te brengen, al is het alleen al om de vraag – aan het begin van de eerste scène - om welke stad het in 2:19 gaat, als ook – aan het begin van de tweede scène – vanuit welke plaats Elisa vertrekt (2:23).

Ik begin bij de eerste scène. Dat 2 Koningen 2:19-22 een afgeronde eenheid vormt, lijkt geen nadere argumentatie te behoeven, als we naar het gebeuren kijken: Elisa die het slechte water (v. 19) weer gezond maakt (v. 22), als ook wanneer we zien dat nieuwe verhaalpersonages ('mannen van de stad') op het toneel verschijnen. Uit de scène zelf valt niet direct af te lezen waar het zich afspeelt. We horen alleen – aan het begin – van 'de stad'. De lezer heeft de context nodig, nog preciezer gezegd vers 18, waar verteld wordt dat Elisa in Jericho verblijft. De conclusie ligt dan ook voor de hand dat met 'de stad' Jericho wordt bedoeld. De scène sluit dan ook nauw aan op 2:15-18; in 2:18 vindt de lezer de topografische aanduiding die van belang is voor 2:19-22.

De tweede scène begint wel met een topografische aanduiding: 'Hij ging vandaaruit op naar Bet-El (= Godshuis)'. Met evenveel recht kan je zeggen – gezien 'vandaaruit' (d.i. uit Jericho) – dat vers 23 het slot vormt van de vorige scène. Wat ik ermee wil zeggen, is dat de verteller de scènes zeer nauw op elkaar laat aansluiten. Dat geldt voor 2:19-22 op 2:15-18 en voor 2:23-25 op 2:19-22. Een vergelijkbare topografische aanduiding vindt de lezer in vers 25. Toch wordt dat over het algemeen gezien als het slot. Maar waarom? Als je het vergelijkt met 2:23 zou je 2:25 ook kunnen opvatten als het begin van een daarop volgende scène.³ Dit vers functioneert op dezelfde wijze voor 3:1-17 als 2:18 dat deed voor 2:19-22. Elisa keert terug naar Samaria, zo meldt 2:25. Dat is de plaats waar Joram zijn koningschap over Israël uitoefent, en waar deze Elisa zal raadplegen omdat bij hem het woord van JHWH is (3:11vv.).

Vertaling

- 19 De mannen van de stad zeiden tegen Elisa:
 'Zie toch, het verblijf in de stad is goed, zoals mijn heer ziet,¹
 maar het water is 'kwaad' en het land kent beroving van kinderen.'²
- 20 Hij zei:
 'Breng mij een nieuwe schotel
 en doe daar zout in.'
 Zij brachten het naar hem toe.
- 21 Toen ging hij uit naar de 'uitgang'³ van het water,
 wierp daar zout in
 en zei:
 'Zo zegt JHWH:
 "Ik genees dit water;
 er zal vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zijn."³
- 22 Het water was genezen tot op deze dag
 naar het woord van Elisa dat hij gesproken had.

³ SCHMID, *Elisa und Elia*, 226, rekent v. 25 (p. 254-256), 'eine sehr sachlich gehaltene Reisenotiz', tot een zelfstandig derde deel als afsluiting van het hoofdstuk. En dat terwijl (p. 254): 'Mit גַּלְגַּלִּים schließt V. 25 in narrativem Stil nahtlos (*sic*) an V. 24 an'!

- 23 Hij ging vandaaruit op naar Bet-El (= Godshuis).
Toen hij de weg opging,
gingen kleine jongens de stad uit,
terwijl ze de spot met hem dreven
en hem zeiden:
‘Ga op, kale!
Ga op, kale!’
- 24 Hij draaide zich om.
En toen hij hen zag
vervloekte hij ze in de naam van JHWH.
Twee berinnen gingen het woud uit,
Ze reten van hen tweeënveertig kinderen open.⁴
- 25 Hij ging vandaaruit naar de berg Karmel
en vandaaruit keerde hij terug naar Samaria.

Kanttekeningen bij de vertaling

¹ NBG51 en NBV/NBV21 vertalen מוֹשֵׁב הָעִיר met ‘de ligging van de stad’.⁴ Mijns inziens moet deze zinswending weergegeven worden met ‘het verblijf in de stad’. Uit vers 18 weet de lezer dat Elisa in Jericho verblijft. Eerder heeft Elisa steeds een oproep van Elia om te verblijven (יָשַׁב): in 2:2 in Gilgal, in 2:4 in Bet-El, in 2:6 in Jericho, afgewezen. Als we in vers 18 horen dat Elisa in Jericho verblijft,⁵ dan zal de lezer daaruit op kunnen maken dat hij uiteindelijk toch gehoor heeft gegeven aan Elia’s oproep (יָשַׁב). Op dat verblijf nu komen de mannen van de stad terug, als ze zeggen: ‘Zie toch, het verblijf in de stad is goed, zoals mijn heer ziet.’ Dat kan de heer die er verblijft, bevestigen.

² Het werkwoord שָׁכַל heeft twee betekenissen: allereerst ‘kinderloos maken’, ‘van kinderen beroven’ (Gen. 27:45; 42:36; 43:14; Lev. 26:22; Deut. 32:25; 1 Sam. 15:33; Jer. 15:7), maar kan daarnaast ook de betekenis hebben: ‘misdracht/miskraam hebben’ (Gen. 31:38; Ex. 23:26; Job 21:10). Aan het participium מְשַׁכְּלֵה wordt in vertalingen vaak de betekenis ‘misgeboorte veroorzakend’ (zie NBG51) toegekend.⁶ Omdat er sprake is van ‘het land’ [om de stad heen] kan dan gedacht worden aan miskramen onder het vee (Gen. 31:38; Job 21:10). Meer in de duo-passage passend⁷ is de vertaling van Marco Visser op www.schriftlezing.nl (Leesrooster, voor 16 oktober 2022) die het deelwoord weergeeft met ‘het land maakt kinderloos’. Ik ga nog liever – met Leviticus 26:22 en Ezechiël 5:17 in het achterhoofd⁸ – voor ‘het land kent beroving van kinderen’.⁹ Deze vertaling zorgt ook voor een directe verbinding met 2:23-25.

⁴ Zo ook Adri VAN DER WAL, zie www.schriftlezing.nl (Leesrooster, voor 16 oktober 2022).

⁵ Floor MAEIJER, *Elisha as a Second Elijah in the period of the Prophetic Action against the Baal Policy of the House of Ahab (1 Kings – II Kings 11,20)*, Apeldoorn 1989, 18.

⁶ Ook Robert L. COHN, *2 Kings* (Berit Olam), Collegeville 2000, 16, en Brian P. IRWIN, ‘The Curious Incident of the Boys and the Bears: 2 Kings 2 and the Prophetic Authority of Elisha’, *Tyndale Bulletin* 67/1 (2016), 23-35, i.h.b. 31, vatten מְשַׁכְּלֵה op als ‘miscarriage’.

⁷ Zie ook GILMOUR, *Juxtaposition*, 99.

⁸ Zie Lev. 26:22: ‘Indien jullie je tegen mij verzet en naar mij niet wilt luisteren, zal ik jullie nog zevenmaal harder slaan, naar jullie zonden. Ik zal het wild gedierte op jullie loslaten dat jullie van kinderen ... beroven zal ... (וְשַׁכְּלֵהוּ)’ en Ez. 5:17: ‘Ik zal honger en verscheurend gedierte over jullie doen komen, die jullie van kinderen zullen beroven (וְשַׁכְּלֵהוּ)’.

⁹ Zo ook BODNER, *Elisha’s Profile*, 4.

³ Op www.schriftlezing.nl (Leesrooster, voor 16 oktober 2022) vertaalt Marco Visser אֶל־מַרְצָא הַמַּיִם in vers 21a met ‘naar de oorsprong van het water’, met de melding dat het woord letterlijk ‘uitgang’ betekent. Hoewel deze (letterlijke) vertaling dan geen goed Nederlands mag zijn, wil ik hem toch wel handhaven, omdat het verbum יצא, ‘uitgaan’, wel een kernwoord van 2 Koningen 2:19-25 is: in de verzen 21 en 23 in het eerste verhaaltje en in de verzen 24 en 25 in het tweede. Daar komt nu het nomen ‘uitgang’ in vers 21a bij.

⁴ Het werkwoord בקע (hier in de hitpa’el) wordt meestal vertaald met ‘verscheuren’ (NBG51). Zo doen roofdieren als leeuwen; daarvoor wordt het werkwoord פטרע gebruikt (Ps. 7:3; 17:22; Ez. 22:25; Mi. 5:7), beren echter rijten open (בקע, 2 Kon. 2:24; Hos. 13:8).¹⁰ Dit werkwoord wordt ook gebruikt voor de Godsmann (Elisa) die weent, omdat hij weet wat voor kwaad Hazaël de Israëlieten zal aandoen, waaronder het openrijten van zuigelingen (2 Kon. 8:12), voor Menachem die Tifsach slaat en al de zwangere vrouwen in de stad liet openrijten (2 Kon. 15:16) en, als Nebukadnessar Jeruzalem belegert en hij de stadsmuur openrijt (2 Kon. 25:4).

Het eerste wonder

In mijn proefschrift liet ik zien dat wonderverhalen vaak vier momenten kennen.¹¹ Hier zijn dat drie momenten, omdat het laatste moment, de reactie van betrokkenen en/of omstanders, in 2:19-22 ontbreekt.

(1) Het eerste moment is dat van de noodsituatie die we hier in vers 19 vinden, verwoord door ‘de mannen van de stad’: ‘Zie toch, het verblijf in de stad is goed, zoals mijn heer¹² ziet, maar het water is slecht (let. ‘kwaad’), en het land wordt beroofd van kinderen.’ De inwoners van de stad maken een contrast: tussen goed en kwaad, tussen het verblijf in de stad en het water en het land. Wat ze daarmee zeggen, is dat het wonen in de stad goed mag zijn, maar dat het water dat kwaad is, en het land dat beroving van kinderen kent, wel vervloekt lijkt te zijn.

(2) Het tweede moment bestaat uit het wonder bewerkende handelen van de wonderdoener, dat de lezer vindt in 2:20-21. Het bestaat uit twee elementen: (a) Een verzoek/opdracht om hem een nieuwe schotel te brengen en daar zout in te doen (v. 20a-c).¹³ Een nieuwe schotel – nieuw om bederf uit te sluiten – met zout daarop als middel tot zuivering en oplossing.¹⁴ Aan het verzoek wordt direct voldaan (v. 20d). (b) Daarna gaat Elisa zelf tot actie over: hij gaat de stad uit om naar de ‘uitgang’ van het water te gaan. Wat Elisa doet, de stad uitgaande, is het probleem bij de bron aan te pakken. Twee dingen doet hij: (a) Het zout dat hij ontboden had in de ‘uitgang’ van het water gooien, (b) maar daar blijft het niet bij, hij doet ook een godsspraak: “Zo zegt JHWH: “Ik genees dit water; er zal vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zijn.” Hij brengt het middel in en laat de uitwerking daarvan aan JHWH, als ook de nieuwe situatie, namelijk dat ‘er

¹⁰ Herbert C. BRICHTO, *Toward a Grammar of Biblical Poetics: Tales of the Prophets*, Oxford 1992, 197; Daniel J.D. STULAC, *Life, Land and Elijah in the Book of Kings* (SOTS Mon. Studies), Cambridge 2021, 161.

¹¹ N.A. RIEMERSMA, *Aan de dode een wonder gedaan: Een exegetisch-hermeneutische studie naar de dodenopwekking in Lucas 7,11-17 in relatie tot 1 Koningen 17,17-24 en Vita Apollonii IV,45* (ACEBT Sup. Series 14), Bergambacht 2016, 56-57.

¹² De mannen van de stad noemen Elisa ‘mijn heer’ (v. 19), waar de profeten van Jericho tegenover Elisa spraken over Elia als ‘uw heer’ (v. 16). De mannen van de stad kennen die titel nu toe aan Elisa.

¹³ Het zal niet de enige keer zijn dat voor een wonder een object gebruikt wordt (meel in 2 Kon 4:41; een stuk hout in Kon 6:6) (SCHMID, *Elisa und Elia*, 233).

¹⁴ Zout in het water zal veeleer het beeld van volkomen ondrinkbaar water oproepen. IRWIN, ‘The Curious Incident’, 32, spreekt dan ook van ‘the counterintuitive nature of Elisha’s instructions’.

vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zal zijn', waarmee aan de oude situatie van het begin een einde komt. Met 'beroving van kinderen' wordt het woord herhaald dat ook de mannen van de stad in de mond namen. Dat geldt niet voor 'dood'. Een lezer zal daaruit kunnen opmaken dat het water daarom 'kwaad' was, omdat het 'dood' veroorzaakte.

(3) Het derde en laatste moment, de opheffing van de noodsituatie, vinden we aan het slot, in vers 22: 'Het water was genezen tot op deze dag naar het woord van Elisa dat hij gesproken had.' Daarmee grijpt de verteller – de scène afsluitend – terug op vers 21, waar een aantal van dezelfde woorden voorkwamen:

- Toen ging hij uit naar de 'uitgang' van het water,
wierp daar zout in
- a en zei:
 'Zo zegt JHWH:
- b "Ik *genees* dit water;
- c er zal vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zijn."
b' Het water was *genezen* tot op deze dag
a' naar het woord van Elisa dat hij *gesproken* had.

Drie dingen vallen op: (a) Voor Elisa's daad, het werpen van het zout – door diverse uitleggers gezien als een magische handeling¹⁵ – in de 'uitgang' van het water is geen aandacht, de aandacht gaat vooral uit naar de inhoud van de godsspraak, in het bijzonder naar het genezen van het water door JHWH.¹⁶ (b) De als een godsspraak gepresenteerde zin 'er zal vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zijn' staat in het centrum. Deze zin wordt niet herhaald bij de uitvoering. (c) Als lezer verwacht je dat de slotwoorden zouden luiden: 'naar het woord dat JHWH had gesproken', zoals dat ook gebeurt in 2 Koningen 4:44, na 4:43 'want zo zegt JHWH'. Door deze formulering wordt niet zozeer teruggegrepen op de inhoud van de godsspraak (v. 21e-f), als wel op de uitspraak van Elisa (v. 21d-f).¹⁷

Wat uit dit wonder duidelijk wordt? In elk geval dat het de resultante is van Elisa's erfenis van Elia's geest.¹⁸

(4) Door het uitblijven van het vierde moment, een dankbare reactie van de inwoners van de stad¹⁹ voor dit optreden van de profeet, ligt de nadruk nu geheel op het wonder dat plaatsvindt 'naar het woord van Elisa dat hij gesproken had' en dat uitstraling heeft 'tot op deze dag'. Het ontbreken van een reactie mag desondanks opvallend heten, omdat Elisa tenslotte op de situatie die zij naar voren brachten, wel reageerde. Zijn reactie op hun impliciete hulpvraag neemt vertelmatig gezien zelfs de grootste plaats in (vv. 20-22).

¹⁵ Zo o.a. PIETSCH, 'Der Prophet als Magier', 349-352; Ruth SAUERWEIN, *Elischa: Eine redaktions- und religionsgeschichtliche Studie* (BZAW 465), Berlin 2014, 29.

¹⁶ Door gebruik van dit woord, 'genezen', wordt het beeld van ziekte opgeroepen; het kwaad zit daarin dat het water ziekmakend is, zo diagnosticeert Elisa het water dat door de mannen van de stad 'kwaad' wordt genoemd.

¹⁷ Vgl. Roy L. HELLER, *The Characters of Elijah and Elisha and the Deuteronomistic Evaluation of Prophecy: Miracles and Manipulation* (LHB/OTS 671), London et al. (2018) 2019, 125: '... the narrator withholds the evaluation of the oracle as being from YHWH, but rather states explicitly that it is from Elisha.'

¹⁸ MCKENZIE, *1 Kings 16 – 2 Kings 16*, 247.

¹⁹ Zie COHN, *2 Kings*, 16: '... there is no acclamation of his deed by the townspeople'; HELLER, *The Characters*, 125: 'The story does not end with any sort of confession on the part of the inhabitants of the city.'

Het tweede wonder

Het tweede wonder is van een heel andere aard. Er doet zich dan ook geen noodsituatie voor, het zijn kleine jongens²⁰ die de spot met Elisa drijven. Voor Elisa – niet voor ons! – is dat reden niet alleen om hen te vervloeken, maar bovenal om dat te doen in de naam van JHWH. We hebben hier met een strafwonder van doen, dat volkomen haaks staat op het wonder hiervoor.

De scène begint met een verandering van plaats van Elisa, in de vertelling net als in de vorige scène aangeduid met ‘hij’: ‘Hij ging vandaaruit op naar Bet-El.’ Dat ‘vandaaruit’ slaat terug op de plaats waar de vorige scène zich afspeelde: Jericho. De verteller weet zo beide scènes nauw op elkaar te laten aansluiten.

(1) Het eerste moment doet zich voor, als Elisa de weg (naar Bet-El) opgaat (v. 23b), want dan gaan kleine jongens de stad uit (v. 23c). Onder de uitleggers is discussie over de vraag of zij uit Bet-El dan wel uit Jericho komen.²¹ Deze kwestie heeft te maken met de vraag om welke stad het gaat met het woord ‘stad’ in vers 23c. Verwijst het naar Bet-El in vers 23a of naar ‘de stad’ (Jericho) in vers 19a. Dat ‘de stad’ mijns inziens toch niet anders kan zijn dan Jericho, heeft ermee te maken dat anders het zich omdraaien van Elisa in vers 24a zich niet laat verklaren.²² Als Elisa uit Jericho komt en de kleine jongens uit Bet-El, dan zouden de kleine jongens Elisa tegemoet komen. Omdraaien is in dit geval onlogisch.

Het uitgaan van de stad gaat gepaard met het de spot drijven met Elisa, die net de weg is opgegaan. Met het eerste moment gaat het vooral om dit met Elisa de spot drijven. De spot zit in wat zij tegen hem zeggen: *עֲלֵה קָרַם עֲלֵה קָרַם* (in mijn vertaling: ‘Ga op, kale, ga op, kale’).²³ De vraag is echter niet alleen hoe *עֲלֵה* weergegeven moet worden, maar ook welke betekenis er aan *עֲלֵה* toegekend moet worden. De vertalingen zijn zeer wisselend: ‘Ga op’ (SV), ‘Kom op’ (NBG51), ‘Zet ‘m op’ (NBV en NBV21), ‘Klimmen maar’ (WV en WV95), ‘Klim op’ (NV). Vertalingen als van de NBG51 en WV en WV95 suggereren een verband met het hetzelfde werkwoord in vers 23a. Het zou zijn ‘struggling’²⁴ opgaan zijn waarom ze hem belachelijk maken. Daar lijkt mij het problematisch karakter toch niet in te zitten. Uwe Bauer geeft *עֲלֵה* weer met ‘Hau ab’, dat zoiets wil zeggen als ‘Smeer ‘m’, ‘Hoepel op’ dat Elisa’s woedende reactie beter zou verklaren.²⁵ Nadeel van deze weergave is dat het verband met hetzelfde werkwoord in de verzen 23a en 23b op die manier geheel verdwijnt. Het werkwoord komt in 2 Koningen 2 nog twee keer voor, en wel in het verhaal van Elia’s hemelvaart (v. 1, *וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת יְהוָה אֶת־אֱלִיָּהוּ בַסַּעֲרָה הַשְּׁמַיִם*, ‘Het gebeurde, toen JHWH Elia in een storm deed opgaan’, en v. 11, *וַיַּעַל אֱלִיָּהוּ בַסַּעֲרָה הַשְּׁמַיִם*, ‘Hij ging op naar de hemel in een storm’). Diverse uitleggers zijn dan ook van mening dat de imperatief *עֲלֵה* vertaald

²⁰ Er is veel discussie over de vraag hoe oud ze precies zijn. Ik vraag me af of de leeftijd er hier veel toe doet.

²¹ Joel S. BURNETT, ‘“Going Down” to Bethel’: Elijah and Elisha in the Theological Geography of the Deuteronomistic History’, *Journal of Biblical Literature* 129/2 (2010), 281-297, i.h.b. 296,297; Koert VAN BEKKUM, ‘“Zijn woede duurt een oogwenk, zijn liefde een leven lang” (Ps. 30:6): Over de ‘straffende’ God van het Oude Testament’, *Theologia Reformata* 57/4 (2014), 363-375, i.h.b. 365; Robin TEN HOOPEN, ‘Tweeënveertig ‘kinderen’ en twee berinnen: De brute dood van de kleine jongens uit 2 Koningen 2’, *Met Andere Woorden* 37/2 (2018), 24-35, i.h.b. 27,30, zijn van mening dat de jongens uit Bet-El komen.

²² Fred E. WOODS, ‘Elisha and the Children: The Question of Accepting Prophetic Succession’, *BYU Studies* 32 (1992), 47-58, i.h.b. 49; Eric J. ZIOLKOWSKI, *Evil Children in Religion, Literature and Art*, New York 2001, 15; GILMOUR, *Juxtaposition*, 98-99; Uwe F.W. BAUER, ‘“Hau ab, Glatzkopf!”: Bemerkungen zu drei literarischen Analysen von 2 Könige 2,23-25’, *Biblische Notizen* 192 (2022), 59-67, i.h.b. 61.

²³ Hoe anders werd hij voordien tegemoet getreden, door de profeten uit Jericho. Dat gebeurde met respect (2:5 en 2:15-18) en met erkenning van zijn status als opvolger van Elia.

²⁴ GILMOUR, *Juxtaposition*, 100,102.

²⁵ BAUER, ‘Hau ab’, 61-62.

moet worden met: ‘Stijg jij ook maar op (kaalkop)!’²⁶ De jongens zouden Elisa oproepen om ook maar ten hemel te varen.²⁷ Exegeten hebben, zo is duidelijk, de neiging om te kiezen door עלה ofwel te verbinden met het opgaan naar Bet-El van 2:23 (יעל)²⁸ ofwel door het te verbinden met het opgaan van Elia ten hemel in 2:1,11 (יעל). Die keuze hoeft mijns inziens niet gemaakt te worden. Beide aspecten spelen mee. Elisa gaat op naar Bet-El dat Godshuis betekent. Het is dan niet vreemd dat er gezegd wordt ‘Ga op [sc. tot het Godshuis, tot God]’. In dat huis moet hij toch gevonden worden. De oproep is dan ook uitermate dubbelzinnig.

De spot zit niet alleen in עלה, maar ook in de wijze waarop ze hem zelf uitschelden. ‘Kale’ dan wel ‘kaalkop’ noemen ze hem. Of hij van zichzelf kaal is dan wel zich – ten teken van rouw – kaal geschoren heeft, maakt de verteller niet duidelijk. Wie zich herinnert dat Elia eerder als een harige man werd afgeschilderd (2 Kon. 1:8),²⁹ krijgt nu de indruk van iemand, Elisa, die het tegenovergestelde is van Elia. Door Elisa ‘kale’ of ‘kaalkop’ te noemen, betwisten zij dan ook dat hij de legitieme opvolger van de harige Elia is. In niets lijkt hij op Elia.³⁰

‘Haar’ staat voor kracht, mannelijkheid en potentie (zie Ezau, Gen. 25:25, en Simson, Rech. 16:13,22). De spot zou vooral daar wel eens in gelegen kunnen zijn dat hij wordt uitgescholden als een krachteloos iemand. Dat ze daarin geen ongelijk hebben, mag blijken uit het feit dat het tweede element van de godsspraak (‘er zal vandaaruit geen dood en geen beroving van kinderen meer zijn’) niet geëffectueerd is (een punt waarop ik later terug zal komen). Hartmud Schmid is van mening dat ‘Ga op, kale, ga op, kale’ duidt op een afwijzing van zijn Godsmanschap.³¹ Op dat spoor zit ook Fred Woods. Hij is van mening dat ‘kaalkop’ figuurlijk opgevat moet worden.³² De mantel draagt hij ten onrechte. Hij is geen Godsmans, maar ‘a usurper of prophetic authority’³³, te vergelijken met Korach, een naam verwant aan קרח, kaalkop.³⁴

(2) Het tweede moment zit in de reactie van Elisa op wat er in het eerste moment gebeurde (vv. 24a-c). Het bestaat uit twee elementen: Het eerste wat Elisa doet, is zich omdraaien om te zien wie degenen zijn die zo de spot met hem drijven. Vandaar dan ook dat er vervolgd wordt met ‘toen hij ze zag’. Over dit zien lopen de meningen echter uiteen. Dat het om profetisch schouwen zou gaan, zoals Koert van Bekkum meent,³⁵ acht ik weinig aannemelijk. Dan hoeft je je niet om te draaien. Daarbij komt dat er staat: ‘En toen hij *hen* zag’. Anderen menen dat het om een magische handeling gaat, te weten het boze oog.³⁶ Ik zou zeggen dat het er toch eerder op lijkt te wijzen dat het omdraaien in dienst staat van het zien wie diegenen zijn die zo tegen hem spreken. We hebben eerder gehoord dat het

²⁶ Zo TEN HOOPEN, ‘Tweeënveertig ‘kinderen’, 27. Ook Klaas SPRONK, ‘2 Koningen 2: Een onderzoek naar ontstaan en opbouw van de tekst en naar de achtergrond van de daarin vermelde tradities’, *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* 88 (1988), 82-97, i.h.b. 91, verstaat עלה op deze wijze.

²⁷ Zo ook Henk JAGERSMA, *2 Koningen [Deel] 1* (Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel), Kampen 2008, 48.

²⁸ In 2:2 hoorden we van ‘afdalen naar Bet-El’.

²⁹ NBG51 spreekt ten onrechte van ‘iemand met een haren kleed’ (1:8) (zo ook Hans AUSLOOS, ‘Moordlustige berinnen’, <https://www.kerkn.net.be/kerkn.net-redactie/artikel/bizarre-bijbel-10-moordlustige-berinnen> [geraadpleegd 26 oktober 2022]). Letterlijk staat er dat hij ‘een harige ba’al (meester) (בעל שער) is’. In Zach. 13:4 is wel sprake van (profeten met) ‘een harige mantel (אדרת שער)’.

³⁰ HELLER, *The Characters*, 128.

³¹ SCHMID, *Elisa und Elia*, 246,252.

³² WOODS, ‘Elisha and the Children’, 55.

³³ WOODS, ‘Elisha and the Children’, 51,53,54.

³⁴ WOODS, ‘Elisha and the Children’, 53-55.

³⁵ VAN BEKKUM, ‘“Zijn woede”’, 366-367.

³⁶ David MARCUS, *From Balaam to Jonah: Anti-Prophetic Satire in the Hebrew Bible* (BJS 301), Atlanta 1995, 47; PIETSCH, ‘Der Prophet als Magier’, 355-357.

om 'kleine jongens' gaat – later gebruikt de verteller het woord 'kinderen' (v. 24e).³⁷ Dat houdt Elisa toch niet tegen om ze vervolgens te vervloeken, en nog wel in de naam van JHWH. Een vervloeking die veel lezers/hoorders enorm tegen de borst stuit. Bij diverse uitleggers heeft dat geleid tot de opvatting dat de profeet, in zijn ego gekrenkt, omdat hij voor kaalkop wordt uitgescholden, hier volkomen misbruik maakt van zijn profetenambt. Als je deze opvatting wil aanvechten, kan gemakkelijk het beeld ontstaan dat jij dit rücksichtlose optreden van Elisa – om een volgens Roy Heller 'relatively minor infraction'³⁸ – niet zou willen betwisten. Ik wil eerst toch een poging doen om te verstaan wat er nu precies gebeurt. Om tot zo'n vervloeking te komen moet de spot, lijkt me, wel aan iets echt essentieels raken. Dat roept de vraag op wat dat is. Voordat ik daarop naar een antwoord zoek, wil ik eerst nog naar het derde moment kijken.

(3) Dat derde moment vindt de lezer in 2:24d-e: 'Twee berinnen gingen het woud uit, ze retten van hen tweeënveertig kinderen open.' De verteller mag de rol van JHWH niet expliciet maken, de lezer zal dit uitgaan van twee berinnen opvatten als een uitvoering van de vervloeking, zonder Hem expliciet daarvoor verantwoordelijk te houden. Helemaal te ontkomen aan 'blaming YHWH for the death of a larger number of small boys'³⁹ lukt ook niet. Een causale relatie tussen de vervloeking en de verscheurende berinnen wordt meer verondersteld dan direct in de tekst gezegd.⁴⁰ Vaak, en niet ten onrechte, wordt opgemerkt dat dieren – hier geen mannelijke, maar vrouwelijke: berinnen, volgens Walter Brueggemann 'the most furious of bears'⁴¹ (2 Sam. 17:8; Spr. 17:12) – het oordeel van God uitvoeren (Lev. 26:11; 1 Kon. 20:35-36; Ez. 5:17; Hos. 13:8).⁴² Het feit dat er van twee berinnen gesproken wordt, koppelt Hans Ausloos aan 'de eveneens tweevoudige scheldpartij'.⁴³ Waar eerder de kleine jongens uitgingen, zij uit de stad, daar gaan nu – je zou bijna zeggen: dienovereenkomstig, als een vorm van 'poetic justice' – twee berinnen uit, zij uit het woud, waarna verteld wordt dat zij van hen tweeënveertig kinderen openrijten. Uit het feit dat gesproken wordt van 'tweeënveertig van hen' maakt de lezer op dat de groep groter is dan de tweeënveertig. Opvallend is tevens dat we een heel precies getal van tweeënveertig te horen krijgen.⁴⁴ De scène eindigt gruwelijk.

(4) Van een vierde moment, de reactie hierop, horen we niet, of moet je zeggen lijken we niet te horen, want het verhaal gaat gewoon verder, alsof er niets gebeurd is. En dat mag ook reactie heten. Toch is er wel een verandering waar te nemen, want er wordt niet verteld, zoals de lezer wel zou verwachten dat hij daarna in Bet-El aankomt. Elisa verlegt zijn route. Immers vandaaruit gaat hij nu eerst naar de berg Karmel om vervolgens terug te keren naar Samaria. Een opmerkelijke formulering ('terugkeren') mag dat genoemd

³⁷ Vgl. 2 Kon. 4:32-35, waar een zelfde afwisseling 'jongen' (בָּנִים) en 'kind' (יָלֵד) voorkomt.

³⁸ HELLER, *The Characters*, 126.

³⁹ Wesley J. BERGEN, *Elisha and the End of Prophetism* (JSOT.SS 286), Sheffield 1999, 71.

⁴⁰ BODNER, *Elisha's Profile*, 2; Julie Faith Parker, *Valuable and Vulnerable: Children in the Hebrew Bible, Especially in the Elisha Cycle* (BJS 355), Providence 2013, 95: 'While the text does not directly link Elisha's curse with the emergence of the bears, readers infer that the animal's violence against the children reflects divine punishment.'

⁴¹ Walter BRUEGGEMANN, *1 & 2 Kings* (SHBC), Macon 2000, 297,299.

⁴² IRWIN, 'The Curious Incident', p. 42, betoogt met zijn artikel 'that the curse uttered by Elisha in 2 Kings 2:24 is a covenant curse based on Leviticus 26:22 and is intended to warn Israel of what lies in store if it disregards the prophetic word.'

⁴³ Joel S. BURNETT, "'Going Down' to Bethel": Elijah and Elisha in the Theological Geography of the Deuteronomistic History', *Journal of Biblical Literature* 129/2 (2010), 281-297, i.h.b. 296; AUSLOOS, 'Bizarre Bijbel#10.

⁴⁴ Tal van exegeten verwijzen hier naar de tweeënveertig man die de broeders van Achazja in opdracht van Jehu dienen om te brengen (2 Kon 10:12-14). Volgens Johannes Herrmann, *Die Zahl zweiundvierzig im AT, Orientalistische Literaturzeitung* 13 (2010), 150-152, i.h.b. 51, staat tweeënveertig in Israël bekend als het dodengetal.

worden, want we hoorden eerder niet dat hij in Samaria verbleef. Hoe moet deze verandering van richting geduid worden? Verschillende uitleggers zijn van mening dat deze andere gang dan naar Bet-El maar één reden kan hebben, en dat is het slechte geweten van de profeet. Ten gevolge van wat de vloek heeft uitgewerkt, is hij volledig gedesoriënteerd.⁴⁵ Het is goed om hier de bredere context in te brengen. Wie de gang vóór de hemelvaart vergelijkt met die na hemelvaart, krijgt het idee dat Elisa de omgekeerde weg gaat. Eerst van Gilgal naar Bet-El, vervolgens naar Jericho om dan bij de Jordaan uit te komen (2:1-8); nadien gaat Elisa van de Jordaan naar Jericho en vervolgens naar Bet-El. Wat hij evenwel niet doet, is daarna naar Gilgal gaan, zoals de lezer verwacht!⁴⁶ Dat zal hij overigens wel veel later doen (3:38). Er is in 2:23-25 dan wel iets zodanigs gebeurd dat je als lezer kunt begrijpen dat Elisa niet die weg gewoon vervolgt. Elisa is dan ook niet een kopie van Elia. Anderen zullen zeggen dat Elisa de weg die hij eerst is opgegaan (v. 23b), niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk is kwijt-geraakt.

De twee verhalen bijeen gelezen

De vraag is: hoe verhouden deze twee verhaaltjes zich tot elkaar? Om die vraag te beantwoorden wil ik eerst de woorden bezien die ze met elkaar delen:

(1) Het aspect van het zien door Elisa komt in beide verhaaltjes voor, en wel in het eerste moment. In vers 19b zijn het de mannen van de stad die dat woord gebruiken voor Elisa die, omdat hij er zelf verblijft, kan zien dat het verblijf in de stad goed is. Wat Elisa niet ziet, en daarom wijzen de mannen van de stad hem er ook op, is dat het water ‘kwaad’ is en het land van kinderen wordt beroofd. Dat laat zien dat Elisa nog geen profetische blik heeft. In vers 24a zegt de verteller dat Elisa de kleine jongens die de spot met hem drijven, in het oog krijgt, als hij zich omkeert. In het andere geval moet hij er zich ook voor omkeren. Had Elisa een profetische blik, dan was het omdraaien niet nodig geweest. Kortom, in het ene geval heeft Elisa oog voor het goede, in het andere geval moet hij zich omkeren om het slechte (knapen die met hem de spot drijven) te zien.

In beide tweede momenten wordt de Godsnaam gebruikt, beide keren door Elisa, die in de twee scènes evenwel niet als ‘Godsman’ wordt aangeduid. In het ene geval gebruikt Elisa de bodeformule ‘Zo zegt JHWH’ waarmee hij duidelijk maakt dat hij optreedt als bode van de HEER. In het andere geval treedt hij op namens God, nu echter niet tot heil van mensen, maar om de betrokkenen zo klein mogelijk te maken.

Het derde moment kent geen gemeenschappelijk woord. Dat is niet vreemd, als je het enorme contrast ziet.

Twee woorden vragen ten slotte onze aandacht. Je mag ze wel de kernwoorden van 2:19-25 noemen: יצא, ‘uitgaan’ en משם, ‘vandaaruit’, dat op zijn beurt gekoppeld is aan שם, ‘daar’. Het uitgaan is een belangrijk moment in beide kleine vertellingen. In het eerste verhaaltje gaat Elisa Jericho uit (v. 21a), in het tweede is sprake van het uitgaan van kleine jongens uit Jericho (v. 23b) (later zal blijken dat het om een grote groep gaat, in elk geval meer dan tweeënveertig). Het uitgaan van Elisa is positief: leidt tot genezing van het water. Het uitgaan van kleine jongens is niet positief, ze drijven de spot met de profeet door hem in Bet-El een hemelvaart net als Elia toe te wensen waardoor er geen profeet meer zal zijn die heilzaam kan optreden. Dit uitgaan van de kleine jongens leidt tot een ander uitgaan, en wel van twee berinnen uit het woud die vervolgens tweeën-veertig van

⁴⁵ Klaus SEYBOLD, *Poetik der erzählenden Literatur im Alten Testament*, Stuttgart 2006, 53.

⁴⁶ Vgl. BERGEN, *Elisha*, 71, die er eveneens op wijst dat de beweging die in 2:1 begonnen was, niet in Gilgal eindigt.

hen openrijten. Kortom waar het ene uitgaan leidt tot ‘vandaaruit’ geen dood en beroving van kinderen, leidt het andere uitgaan tot het openrijten van kinderen.

(2) De vraag hoe beide verhaaltjes zich tot elkaar verhouden, wordt verschillend beantwoord. Het mag allereerst duidelijk zijn dat de twee verhaaltjes een tegengestelde kern hebben: genezend tegenover openrijtend. Het contrast wordt zelfs nog groter, als je ziet dat Elisa JHWH laat zeggen dat er vandaaruit geen dood en beroving van kinderen zal zijn, om vervolgens zelf ‘vandaaruit’ voor ‘dood’ te zorgen. Het zal de lezer duidelijk zijn dat dat ook de reden was dat het tweede element uit de godsspraak (v. 21f) in tegenstelling tot de eerste (v. 21e) bij de uitwerking niet herhaald werd. Die belofte kwam van Godswege niet uit! Dit contrast heeft diverse uitleggers tot de gedachte gebracht dat we in de profeet Elisa met twee kanten van doen hebben: eerst optredend als een heilzame bode des HEREN, maar daarna volstrekt misbruik makend van zijn ambt door de kinderen die de spot met hem drijven, te vervloeken in de naam van JHWH.

Er valt ook voor een andere lezing te pleiten, en wel deze: door beide verhaaltjes direct naast elkaar te plaatsen wil de verteller laten zien dat de profetie twee kanten kent: een heilzame, levenwekkende kant, zoals in het eerste verhaaltje zichtbaar wordt, en een uiterst kritische, ja zelfs dodelijke kant, zoals in het tweede duidelijk wordt. Klaas Spronk gebruikt hiervoor de termen ‘zegen’ en ‘vloek’. Hij is van mening dat de twee verhalen illustreren hoe Elisa net zoals Elia zegen en vloek kon brengen.⁴⁷

Beide verhaaltjes omsluiten elkaar in die zin dat ze met een situatie beginnen die aan een vloek doen denken: ‘het water is kwaad en het land wordt van kinderen beroofd’ (zie o.a. Lev. 26:22 en Ez. 5:17), en met een vloek eindigen (‘en hij vervloekte ze in de naam van JHWH’).⁴⁸

De twee wonderen als het begin van Elisa’s optreden

Het brengt me ten slotte bij mijn hoofdvraag: waarom laat de verteller het optreden van Elisa met deze twee zo verschillende gebeurtenissen beginnen. Het is een vraag die in het onderzoek weinig aandacht krijgt. De wonderen zelf trekken dan – niet geheel onbegrijpelijk – alle aandacht. Men heeft minder oog voor de plaats die ze in het grotere geheel innemen, te weten helemaal aan het begin van Elisa’s optreden, direct na ‘de opgang naar de hemel’, zoals de formulering van de verteller luidt (2 Kon. 2:1,11), waar wij meestal spreken van ‘Elia’s hemelvaart’. Het is niet direct de eerste scène na de opgang, er is namelijk nog argwaan onder de profeten van Jericho of Elia toch nog niet ergens verblijft; de Geest des HEREN zou hem hebben kunnen opnemen en hem of op een van de bergen of in een van de dalen hebben neergeworpen (2:16). Zij willen dan ook dat er een zoektocht wordt ondernomen, wat Elisa afraadt, maar waar hij na lang aandringen toch mee instemt. De driedaagse zoektocht heeft geen zin, want ze vinden hem niet (2:17).⁴⁹ De zendingsscène eindigt met de terugkeer (vgl. Luc. 9:2 en 10) van de vijftig mannen die door de profeten van Jericho gestuurd werden en de melding dat Elisa intussen in Jericho verblijft (2:18). Aan het slot van dit slotdeel van Elia’s ten hemelopname bevestigt Elisa dat hij dat al gezegd had: dat het op zoek gaan weinig zin had. Daarna verschuift de aandacht naar ‘de mannen van de stad’ en begint een nieuwe scène, met het eerste wonder van Elisa direct gevolgd door een tweede. In de slotscène

⁴⁷ SPRONK, ‘2 Koningen 2’, 90.

⁴⁸ Voor verdere verbindende elementen en verschillen, zie SCHMID, *Elisa und Elia*, 227-228.

⁴⁹ Diverse uitleggers zijn van mening dat Lucas het spreken over het zoeken en vinden van Jezus door zijn ouders na drie dagen (Luc. 2:45-46) heeft ontleend aan 2 Kon. 2:16-17 (zie voor verdere parallellen Nico Riemersma, *Het Lucasevangelie onder de loep: Opbouw, stijl en theologie*, Middelburg 2018, 156-166).

van het hemelvaartverhaal (2:15-18) krijgen we de melding van de Jerichose profeten dat de geest van Elia op Elisa rust. De vraag is evenwel of deze uitspraak⁵⁰ ook betrouwbaar is: rust de geest van Elia ook inderdaad op Elisa, en zal hij dientengevolge tot hetzelfde in staat zijn als Elia? Dat is de vraag waarmee verhaal van Elia's ten hemelopname eindigt en het Elisa-verhaal begint.

Nu is het een karakteristiek procedé dat aan het optreden van een profeet een roepingsverhaal voorafgaat, waarmee de betrokken persoon als profeet gelegitimeerd wordt (Jes. 6; Jer. 1; Ez. 1; Am. 7). Zowel bij Elia als bij Elisa ontbreken dergelijke roepingsverhalen. Hun legitimatie geschiedt op een andere wijze, en wel door hun (eerste) acties; het meervoud gebruik ik met opzet. Elia en Elisa verschillen daarin dat na het eerste optreden van Elia, eveneens bestaande uit twee wonderen (1 Kon. 17:1-16 + 17:17-23) hij ook erkend wordt als Godsman, en dat gebeurt nog wel door een heidense vrouw, de weduwe van Sarefat: 'Juist nu weet ik dat u een man Gods bent en dat het woord van JHWH in uw mond betrouwbaar is' (1 Kon. 17:24).⁵¹ Een dergelijke erkenning ontbreekt na ook twee wonderen van Elisa, niet na het eerste, en ook niet na het tweede. In het onderzoek wordt dan ook veel te gemakkelijk gezegd dat in 2:19-25 de legitimatie van Elisa als Godsman plaatsvindt.

We constateerden die niet-erkenning in zekere zin al eerder, toen we zeiden dat het vierde moment 'de reactie op het wonder' niet plaatsvindt. In beide situaties treedt Elisa wel als profeet op, zoals blijkt uit de godsspraak met de daaraan voorafgaande bode-formule: 'Zo zegt JHWH: "Ik genees dit water; er zal vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer zijn."' Dat het Godswoord betrouwbaar is in Elisa's mond, om de formulering uit 1 Koningen 17:24 te gebruiken, mag dan door veel exegeten wel gesuggereerd worden, de zaak is gecompliceerder. We vinden namelijk alleen de reactie op het eerste deel van het Godswoord: 'Het water was genezen tot op deze dag', de verteller vervolgt evenwel niet met: 'En er was vandaaruit geen dood en beroving van kinderen meer.'⁵² Als dat inderdaad het geval was, dan zou een reactie zeker niet ontbroken hebben. Dat die belofte niet in vervulling gaat en de beginsituatie (v. 19) dus gecontinueerd wordt, wordt direct in de volgende scène duidelijk (2:24). Rachele Gilmour noemt het dan ook terecht ironisch dat dood en beroving van kinderen zo snel uit Jericho komen, waar Elisa in een Godswoord eerder had gezegd dat er geen dood en beroving van kinderen zou zijn.⁵³

Kortom, het eerste optreden van Elisa is ambigu: het ene deel van het Godswoord komt wel uit, het andere niet.⁵⁴ Al eerder zagen we dat het Elisa ook aan een profetische blik ontbrak. Dat er dan ook geen erkenning komt, zoals na de eerste twee wonderen van Elia: 'Juist nu weet ik dat u een Godsman bent en dat het woord van JHWH in uw mond betrouwbaar is', kan dan ook geen verbazing oproepen. Het staat niet onomstotelijk vast dat het woord van JHWH in Elisa's mond betrouwbaar is, om de terminologie van de weduwe uit Sarefat te gebruiken (1 Kon. 17:24).⁵⁵ In de tweede scène ligt de situatie

⁵⁰ Vaak wordt door uitleggers, onder wie SCHMID, *Elisa und Elia*, 238, gesuggereerd dat het om een feitelijke situatie gaat, terwijl de verteller het brengt als een uitspraak van de profeten van Jericho (2:15).

⁵¹ Voor de vertaling zie RIEMERSMA, *Aan de dode een wonder gedaan*, 137.

⁵² Vgl. Openb. 21:4 '... en de dood zal niet meer zijn ...'.

⁵³ GILMOUR, *Juxtaposition*, 99, en onderaan dezelfde pagina: 'He performs a miracle that removes death and bereavement, but he can just as easily call on the Lord to bring about death and bereavement himself.'

⁵⁴ Contra BERGEN, *Elisha*, 67: 'Then the resolution of the problem is announced, as well as a recognition that all (*sic*) has come about according to the word of Elisha' en GILMOUR, *Juxtaposition*, 93: '... Elisha is bringing life to this town in its water source ('there will be no more death and bereavement from there"). It is a powerful miracle, and it corroborates his succession to Elijah as the powerful prophet ...', en 98: 'Now Elisha, who ... reports the message that God has healed the spring of Jericho, has his words confirmed as true.'

⁵⁵ Zie RIEMERSMA, *Aan de dode een wonder gedaan*, 134-181, voor een uitgebreide bespreking van 1 Kon. 17:17-24.

anders, want nu spreekt Elisa geen Godswoord in reactie op de spot van de jongens, maar een vervloeking, hij doet dat wel 'in de naam van JHWH'.⁵⁶ De vervloeking mist zijn uitwerking niet, zoals de lezer uit het vervolg opmaakt. Ook nu volgt geen erkenning van Elisa als profeet. De lezer zal dat, gezien wat er gebeurd is, alleszins billijken, maar zich ook realiseren dat de vervloeking door Elisa wel zeer effectief was.

Ik kom terug op Elisa's gang, waarvan we hierboven zagen dat hij zijn weg naar Bet-El niet vervolgde, maar vandaaruit naar de berg Karmel ging. Een opmerkelijke verplaatsing, niet in het minst omdat Elisa in tegenstelling tot Elia niet aan de Karmel was verbonden.⁵⁷ Hier blijft het bij een sobere mededeling, want direct daarna keert Elisa terug naar Samaria. Welke betekenis moet aan dit gaan naar de Karmel toegekend worden? Het roept in elk geval het gebeuren van Elia op de Karmel (1 Kon. 18:16-46) bij de lezer in herinnering: het verhaal waarin bekend wordt: 'dat Gij God zijt en dat ik [Elia] uw knecht ben' (1 Kon. 18:36-37). Kortom, de berg Karmel roept het beeld op van legitimatie, zowel van God als van zijn knecht. Het is die bevestiging waar Elisa naar op zoek lijkt te zijn, maar waarvan de verteller de lezer in het ongewisse laat. Hoopt hij op een identieke situatie als Elia op de Karmel? Dat de verteller het in één zin afdoet, is niet vreemd: er gebeurt op de Karmel ook niets!⁵⁸

Op basis van deze twee wonderen vindt geen legitimatie door anderen van Elisa als Godsmann plaats.⁵⁹ En dat niet alleen! In het tweede wonderverhaal laat de verteller zelfs zijn naam Elisa, 'Mijn God is redding', niet meer horen, in tegenstelling tot het eerste wonderverhaal, dat met 'Elisa' begon en eindigde (v. 19 en v. 22). Het mag duidelijk zijn wat de verteller de lezer laat weten: dat hij die naam 'Elisa' in zijn verhaal niet ijdel zal gebruiken.

Bibliografie

- Hans AUSLOOS, 'Bizarre Bijbel#10 Moordlustige berinnen', <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/bizarre-bijbel-10-moordlustige-berinnen>.
- Uwe F.W. BAUER, 'Hau ab, Glatzkopf!': Bemerkungen zu drei literarischen Analysen von 2 Könige 2,23-25', *Biblische Notizen* 192 (2022), 59-67.
- Koert VAN BEKKUM, "'Zijn woede duurt een oogwenk, zijn liefde een leven lang" (Ps. 30:6): Over de 'straffende' God van het Oude Testament', *Theologia Reformata* 57/4 (2014), 363-375.
- Wesley J. BERGEN, *Elisha and the End of Prophetism* (JSOT Supplement Series 286), Sheffield 1999.
- Keith BODNER, *Elisha's Profile in the Book of Kings: The Double Agent*, Oxford 2013.
- Herbert C. BRICHTO, *Toward a Grammar of Biblical Poetics: Tales of the Prophets*, Oxford 1992.
- Walter BRUEGGEMANN, *1 & 2 Kings* (SHBC), Macon 2000.
- Joel S. BURNETT, "'Going Down' to Bethel": Elijah and Elisha in the Theological Geography of the Deuteronomistic History', *Journal of Biblical Literature* 129/2 (2010), 281-297.
- Robert L. COHN, *2 Kings* (Berit Olam), Collegeville 2000.
- Otto EIBFELDT, Die Komposition von I Reg 16,29-II Reg 13,25, in: F. Maas (Hg.), *Das Ferne und Nahe Wort* (Fs. L. Rost) (BZAW 105), Berlin 1967, 49-58.
- Rachelle GILMOUR, *Juxtaposition and the Elisha Cycle* (LHB/OTS 594), London et al. (2014) 2015.

⁵⁶ Het is de enige keer in OT dat 'vervloeken in de naam van JHWH' voorkomt (vgl. 1 Sam. 17:43).

⁵⁷ Zo ook SAUERWEIN, *Elischa*, 31: 'Bereits die grundlose Erwähnung eines Umwegs über die Karmel in 2,25, die erzählerisch ohne Folgen bleibt, verwundert.'

⁵⁸ HELLER, *The Characters*, 129, duidt het anders: 'Elisha goes to the site of Elijah's greatest victory, ... Mount Carmel (v. 25a). Unlike the scene with Elijah, however nothing happens for Elisha.'

⁵⁹ Ook SAUERWEIN, *Elischa*, 33, wijst erop dat Elisa in beide episodes geen titel draagt, het leidt echter niet tot betekenis-toekenning; Otto EIBFELDT, Die Komposition von I Reg 16,29-II Reg 13,25, in: F. MAAS (Hg.), *Das Ferne und Nahe Wort* (Fs. L. Rost) (BZAW 105), Berlin 1967, 49-58, i.h.b. 50, zegt dan ook ten onrechte dat de twee perikopen als bewijs dienen dat Elisa ten volle erfgenaam en opvolger van Elia is geworden.

- Roy L. HELLER, *The Characters of Elijah and Elisha and the Deuteronomic Evaluation of Prophecy: Miracles and Manipulation* ((LHB/OTS 671), London et al. (2018) 2019.
- Johannes HERRMANN, 'Die Zahl zweiundvierzig im AT', *Orientalistische Literaturzeitung* 13 (2010), 150-152.
- Robin TEN HOOPEN, 'Tweeënveertig 'kinderen' en twee berinnen: De brute dood van de kleine jongens uit 2 Koningen 2', *Met Andere Woorden* 37/2 (2018), 24-35.
- Brian P. IRWIN, 'The Curious Incident of the Boys and the Bears: 2 Kings 2 and the Prophetic Authority of Elisha', *Tyndale Bulletin* 67/1 (2016), 23-35.
- Henk JAGERSMA, *2 Koningen [Deel] 1* (Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel), Kampen 2008.
- Floor MAEIJER, *Elisha as a Second Elijah in the period of the Prophetic Action against the Baal Policy of the House of Ahab (1 Kings – II Kings 11,20)*, Apeldoorn 1989.
- David MARCUS, *From Balaam to Jonah: Anti-Prophetic Satire in the Hebrew Bible* (BJS 301), Atlanta 1995.
- Steven L. MCKENZIE, *1 Kings 16 – 2 Kings 16* (IECOT), Stuttgart 2019.
- D. NEUFELD, 'Mocking Boys, Baldness, and Bears: Elisha's Deadly Honour (2 Kgs 2.2324)', in: V.D. Arbel et al. (ed.), *Not Sparing the Child: Human Sacrifice in the Ancient World and Beyond* (Studies in Honor of Professor Paul G. Mosca), London 2015, 114-130.
- Julie Faith PARKER, *Valuable and Vulnerable: Children in the Hebrew Bible, Especially in the Elisha Cycle* (BJS 355), Providence 2013.
- Michael PIETSCH, 'Der Prophet als Magier: Magie und Ritual in den Elischaerzählungen', in: J. Kamlah (Hg.), *Zauber und Magier im antiken Palästina und seiner Umwelt* (ADDV 46), Wiesbaden 2017, 343-380.
- Nico RIEMERSMA, *Aan de dode een wonder gedaan: Een exegetisch-hermeneutische studie naar de dodenopwekking in Lucas 7,11-17 in relatie tot 1 Koningen 17,17-24 en Vita Apollonii IV,45* (ACEBT Sup. Series 14), Bergambacht 2016.
- Nico RIEMERSMA, *Het Lucasevangelie onder de loep: Opbouw, stijl en theologie*, Middelburg 2018.
- Ruth SAUERWEIN, *Elischa: Eine redaktions- und religionsgeschichtliche Studie* (BZAW 465), Berlin 2014.
- Piet SCHELLING, 'De beer is los: Een weerzinwekkend verhaal (2 Koningen 2:23-25)', in: *Vreemd en bizar: Lastige bijbelverhalen*, Zoetermeer 2016⁴, 25-31.
- Hartmut SCHMID, *Elisa und Elia: Eine Studie zu ihrem Verhältnis in den Königebüchern* (BWM 18), Gießen 2013.
- Klaus SEYBOLD, *Poetik der erzählenden Literatur im Alten Testament*, Stuttgart 2006.
- Yael SHEMESH, 'The Elisha Stories as Saint's Legends', *Journal of Hebrew Scriptures* 8/5 (2008), 1-38.
- Klaas SPRONK, '2 Koningen 2: Een onderzoek naar ontstaan en opbouw van de tekst en naar de achtergrond van de daarin vermelde tradities', *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* 88/2 (1988), 82-97.
- Daniel J.D. STULAC, *Life, Land and Elijah in the Book of Kings* (SOTS Monograph Studies), Cambridge 2021.
- Fred E. WOODS, 'Elisha and the Children: The Question of Accepting Prophetic Succession', *BYU Studies* 32 (1992), 47-58.
- Eric J. ZIOLKOWSKI, *Evil Children in Religion, Literature and Art*, New York 2001.

Voor de Engelstalige versie van dit artikel, zie 'The First Deeds of Elisha: Two Miracles – 2 Kings 2:19-25', in: *NTT Journal for Theology and the Study of Religion* 77/3 (2023), 159-176.